

1789 eszméje csak bizonyos szempontból avult el: ha bárhol is, bár-mikor is lezártunk tekintjük a történelmet és azt nézzük: mi valósult meg a célkitűzésekből és hogyan. De ha azt vesszük, hogy a szabadságnak ma több ellensége van, mint valaha, az egyenlőség pedig, nem a jogi, hanem a termelőeszközkhöz való viszony egyetemes egyenlősége még mindig a legfőbb eszköz arra, hogy az emberiség a testvériség állapotába eljusson, akkor meg kell állapítanunk, hogy sem 1789, sem előzői, sem utódai nem végeztek hiábavaló munkát és a történelem mai borús horizontja csak egyesek alkonyát jelenti. Igazában azonban a hegeli „csodálatos napfelkelte“ még csak ezután következik. (Sándor Pál)

MAGYAR NÉPDALOK GRAMOFONLEMEZEKEN. Napjainkban is sokan vannak még olyanok, akik úgy gondolják, hogy a cigányok által játszott „magyar nóták“ azonosak a magyar népzennel. Nagynevű népzene kutatóink alapvető munkái rávilágítottak erre a kérdésre s ma már tudjuk, hogy a cigányok által játszott nóták nem azonosak a magyar népdalokkal. E nóták szerzőit gyakran ismerjük; vidéki magyar urak ezek a szerzők, akiket kezdetben a legnemesebb szándékok vezettek, amikor ezeket a dalokat irták. Ennek felismerése óta ezt a cigányok által játszott zenét népies magyar műzenének nevezzük, amely — zenei különbségeken kívül — főleg abban tér el a magyar népzentől, hogy mindössze százéves a multja és egy társadalmi réteg: az uri osztály zenéje. Ezzel szemben a magyar népzene, annak főként régi stílusa legalább másfélezer esztendő, és ha ma nem is, de valamikor az osztatlan magyar közösség zenéje volt. Ezt a zenét a magyar néphagyomány tartotta meg napjainkig és most van az utolsó alkalom arra, hogy eredeti előadásmódját gramofonlemez útján megrögzítsük, mert falvaink elproletarizálódása elpusztítja vagy alaposan elváltoztatja a népművészetet és közzöttük a népzent is.

Az első tudományos értékű magyar népzenei gramofonlemez felvételeket Bartha Dénes kezdeményezése készítette elő. Ezeket az első felvételeket az Orsz. Magyar

Történelmi Múzeum Néprajzi Tára és a Magyar Tudományos Akadémia népzenei bizottsága együttesen végezte. A felvételeket egyes intézetek és magánosok áldozatkészsége tette lehetővé, amelyekhez csatlakozott a Magyar Rádiótársaság is azáltal, hogy a felvételekhez szükséges technikai berendezéseket és a helyiséget ingyen bocsájtotta a felvételek szolgálatába. Ez a sorozat négy lemezből áll, rajtuk többségben régi stílusú, gazdagon ékesített, dunántúli dallamok és hosszú-furulyán előadott dallamok vannak. A felvételek zenei részét Bartók Béla, Kodály Zoltán és Lajtha László irányították, amennyiben ők válogatták ki a lemezeire került dallamokat a népi énekesek „repertoárjából“. E felvételsorozat után a munka egy időre anyagi nehézségek miatt megakadt. Ekkor lépett közbe Kozma Miklós, a magyar rádió elnöki igazgatója, aki felismerte e munka felbecsülhetetlenül nagy kulturális jelentőségét, és intézkedéseivel megteremtette a további felvételek anyagi alapjait. Ettől a pillanattól kezdve a rádió vette kezébe a felvételek ügyét. A munka kereteit kiszélesítették, nagyarányú tervezet készült, amely többszáz lemeze-re való felvételt tűzött ki feladatául. Ilyen megalapozás mellett lehetővé válik a magyar népzene összes műfajainak gramofonlemezre való felvétele. Énekeseken kívül dudások, hegedűsök és egyéb hangszeres népi előadók játékát is felvesszük, és ezek mellett a magyar néphagyomány prózai része is lemeze-re kerül.

A felvételi tervezet általában magában foglalja a néphagyomány szóbeli részét; mindazokat a műfajokat, amelyek gramofonlemez útján való megrögzítésre alkalmasak, legyen az dal, dudaszó, mese, játék vagy más egyéb. „E néprajzi felvételezések részletes munkatervének és végrehajtási tervének elkészítésével a Rádió dr. Ortutay Gyulát bízta meg. Azzal a kikötéssel természetesen, hogy munkájában a magyar néprajztudomány e területein dolgozó kutatóinak tanácsait és támogatását nyerje meg s ez a munka ne csak egyéni erőfeszítés, hanem a magyar folklórenak közös munkája legyen.“¹⁾ Különböző szak tudósok mellett a Néprajzi Múzeum is támogatja ezt a munkát élén Bartucz Lajos igazgatóval. Szükség is van többoldalú segítségre, mert a munka is többfelé ágazó, és egy-egy felvétel sokirányú és alapos előkészítést igényel. Például egy zenei felvételt a következő munkák előzik meg. Először fel kell kutatni a megfelelő népi előadót, akik értékes dallamokat tudnak és felvétele alkalmas a hangjuk vagy jó hangszerjátékosok. Ezek megbeszélés időpontban felutaznak Budapestre, a rádió felvételi termébe. Itt megkezdődik a felvételre szánt dallamok kiválogatása. Ugyanekkor a munkát vezető szak tudósok különös gondot fordítanak arra is, hogy a dallam életét jellemző összes körülményeket a dallamok előadójától megtudják, mert ezeket az adatokat a dallamok lejegyzéseit és szövegeit tartalmazó ugynevezett kísérő-füzetekben mind közléstetik. A végleges lemezre rögzítés előtt próbafelvételek folynak, amelyek az előadók „mikrofonláz“-át igyekeznek eltüntetni.

Már az eddigi felvételek is igen változatosak, mennyiségben is kedvező eredményt mutatnak. Dallamokat tartalmazó lemezeken 200-nál több dallam van, közöttük régi és újabb stílusú dallamok mellett

hosszabb balladák (Bodor Katalina, Fehér László), sirató énekek, egyházi népénekek stb. Számos furulya és hegedűfelvétel egészítette ki a zenei részt. Ide tartoznak még a gyermekjátékok, az egyes szokások dallamai; az u. n. alkalomhoz kötött dallamok. Rövidebb-hosszabb meséket tartalmazó lemezeken „dalbetétes“ mese is van. Az eddig elkészült lemezek etnikai szempontból is változatosak. Dunántulról régi stílusú dallamok, Zoborvidékről lakodalmas énekek, Szabolcsból mesék, Nógrádból hegedűszólók stb. képviselik a különböző etnikai egységeket. Az elkészült lemezek jórésze már üzleti forgalomban is megszereshető.

A néprajzi lemezek tudományos és gyakorlati célt egyformán szolgálhatnak. A néphagyomány ily módon való megrögzítése igen nagy mértékben könnyíti meg a szak tudósok munkáját, noha a gramofonlemez felvétel sem pótolja a közvetlen helyszíni megfigyelést. Mégis a kiejtésbeli és zenei finomságok tanulmányozására igen alkalmas eszköz a gramofonlemez; általa érzékelhetővé válnak olyan sajátosságok, amelyek emberi fül számára egyébként hozzáférhetetlenek. „Ma már a hangról-hangra ügyelő fonetikus lejegyzésmód s a dallamoknak minden cífrázatát, csúsztatását feltűntető bartóki zenei írásmód a szakember számára majdnem elegendő eligazítást nyújt, de a laikusnak ez a lejegyzés érthetetlen“. Örömmel vettük híret annak, hogy Bartók legújabb tudományos értékű lejegyzései mellett a nem-szakember érdeklődők számára is könnyen érthető, egyszerű lejegyzésmódot is közöl.

A néphagyomány megismertetésének egyik kiváló eszköze a néprajzi gramofonlemez. Nemzeti öntudatnevelés szempontjából felbecsülhetetlenül értékes szolgálatokat tehet az iskolában, népművelő előadásokon és mindenhol, ahol még nem eléggé ismeretesek a magyar néphagyomány gazdag kincsei. Tudjuk

¹⁾ Magyar Szemle 1938.

azt, hogy a városi magyar beszéd kiejtésbeli sajátosságai elváltoztak és nyelvünket általában idegen hatások veszélyeztetik. A meséket tartalmazó lemezek jó szolgálatot tehetnek ezen a téren; tanulók, tanítók egyaránt bőven okulhatnak belőlük: hogyan kell szépen és helyesen magyarul beszélni.

A néphagyományban élő eredeti magyar zene és beszédmód megőrzése, továbbadása olyan erőnek ad utat, amelyeknek hatása és szerepe egyelőre beláthatatlan fontosságú lehet a magyarság fennmaradásában. (Bartók János)

A FELVIDÉK SZELLEMI VISSZACSATOLÁSA. A Felvidék szellemi visszacsatolása korántsem egyszerű feladat. Nem is azért, mert a felvidéki magyarság ideológiája és szélesebb látóköre merőben különbözik az anyaországbeli magyarokétól, hanem mert a szellemi visszacsatolók tanácstalanul állnak a Felvidék sajátos kulturproblémái-val szemben.

A kisebbségi helyzet vonása, hogy mindenütt, ahol meg tud küzdeni a ránehezedő idegen nyomással, sokkal intenzívebb kulturéletet él, mint élne anyaországában. A felvidéki magyarság még idejében rájött arra, hogy kulturájának ápolása, fejlesztése és terjesztése legerősebb fegyvere nemzetiségi harcának. Csehszlovákia majdnem minden magyarja, a szó legjobb értelmében, kulturéletet élt. Tagja volt valamilyen magyar kulturegyesületnek, melyet legtöbbször csak a maga áldozatkészségével tudott fenntartani, előadásokat látogatott, mert az azokon való megjelenést kötelességének érezte, magyar lapot olvasott, mely az ő lapja volt. Nem volt az országban magyarakta hely, ahol ne lett volna erőteljesen működő magyar kulturegyesület. Ezek az egyesületek Prágától Husztig hálóként fonták át az országot s ha a háló szövési módja gyakran pártpolitikai aspirációk célját szolgálta is, anyaga a ma-

gyar kultura volt, legtöbbször az igazi magyar hagyományokon alapuló. Mennyiségileg így a csehszlovákiai magyar vitathatatlanul több kulturát kapott és fogyasztott, mint a magyarországi. Ezt a hivatalos szellemi visszacsatolók is hajlandók ma elismerni és csupán azt hozzák fel, alig érthető ellenérvként, hogy a csehszlovákiai magyarok nem „felülről” kapták a kultúrélethez szükségeseket, hanem maguk termelték ki, miértis minőségi szempontból messze elmaradnak az anyaországbeli szellemi élet mögött.

A minőségi kérdés ilyen beállítást nem fogadhatjuk el. Tudjuk nagyon jól, milyen kicsiny az az intellektuális réteg, mely a magyar irodalom csúcsteljesítményeinek fogyasztója s mennyire nem irodalom az, ami a kispolgárság, munkásság és parasztság átlagos szellemi táplálékát teszi, máshol is, Magyarországon is. S ha a felvidéki irodalom nem is alkotott oly csúcseredményeket, mint a magyarországi, szoros kapcsolatban állt a néppel s az író mintegy aláról jövő megrendelésre, az ismert szükségleteknek megfelelően alkotott. Nem véletlen, hogy a felvidéki problémák, az ottani irodalom minden metszetében jelentkeztek. A szlovenszói magyar regény, szociográfia és líra nemzetpolitikai célzata kétségbevonhatatlan. Író és olvasó közt nem volt távolság. A csehszlovákiai demokrácia s a magyar kulturélet szükségyszerűen demokratikus szervezettsége minduntalan összehozta az írókat és olvasókat. Ily körülmények közt a csehszlovákiai magyar mélyebb és értékesebb szellemi életet élt, mint a magyarországi. Ilyképpen kárpótlódott gazdasági és társadalmi háttérbeszoritottsága; különleges helyzete következtében pedig részben a cseh és a szlovák kulturában is részesült.

A csehszlovákiai magyar lapok hasábjain a szellemi élet aránytalanul bő helyet foglalt el. A művelődés elsőrangú ügy volt e lapok számára. Az öt jól prosperáló nagy-